

Dariusz Zajac

Uniwersytet Rzeszowski

WYKORZYSTANIE WSPARCIA FINANSOWEGO Z UNII EUROPEJSKIEJ PRZEZ ROLNIKÓW-PRZEDSIĘBIORCÓW

Streszczenie: W artykule dokonano oceny aktywności rolników-przedsiębiorców w zakresie wykorzystania wsparcia finansowego z Unii Europejskiej w latach 2002–2006 w regionie południowo-wschodniej Polski. Badania wykazały, że rolnicy-przedsiębiorcy są bardzo aktywni w pozyskiwaniu środków finansowych z Unii Europejskiej. Wykorzystanie tego wsparcia w dużej mierze zależy jednak od takich cech, jak: wiek i wykształcenie rolnika, powierzchnia i siła ekonomiczna gospodarstwa rolnego oraz rodzaj prowadzonej działalności pozarolniczej i jej znaczenie dla utrzymania rodziny.

Słowa kluczowe: rolnicy-przedsiębiorcy, wsparcie finansowe, Unia Europejska

1. Wstęp

W latach 2002–2006 polscy rolnicy mogli wykorzystywać środki na wspieranie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z trzech źródeł, tj.: krajowych, programów przedakcesyjnych, w tym SAPARD, oraz programów dostępnych dla członków UE, w tym Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) i Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (SPO). PROW był podstawowym programem przeznaczonym na dofinansowanie zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w latach 2004–2006 i objął dwie grupy działań. Pierwszą stanowiły tzw. środki towarzyszące Wspólnej Polityce Rolnej UE, czyli następujące działania: renty strukturalne, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt oraz zalesianie gruntów rolnych. W drugiej grupie znalazły się natomiast działania zaproponowane w Traktacie Akcesyjnym wyłącznie państwom przystępującym do UE w 2004 r., które miały służyć rozwiązywaniu niektórych problemów charakterystycznych dla tych krajów. Ta grupa działań obejmowała: wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie grup producentów rolnych, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE oraz pomoc techniczną. W budżecie PROW, oprócz środków finansowych na realizację powyższych działań,

zawarto jeszcze dwie pozycje, tj.: uzupełnienie płatności bezpośrednich oraz projekty programu SAPARD¹. Z kolei wsparcie w ramach SPO mogło być udzielane na takie działania, jak: inwestycje w gospodarstwach rolnych, ułatwienie startu młodym rolnikom, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych, różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów, rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem oraz w ramach priorytetu „Pomoc techniczna” – wsparcie systemu zarządzania i wdrażania Programu, rozwój instytucjonalny, Informowanie i promocja Programu².

Zróżnicowanie regionalne wsi i rolnictwa w Polsce determinuje potrzebę stosowania pod wieloma względami innej polityki rolnej w stosunku do poszczególnych makroregionów. Dotyczy to zwłaszcza wsparcia finansowego z UE³. Makroregion rolnictwa i obszarów wiejskich jest to zespół regionów wyróżniających się charakterem struktury agrarnej oraz stanem zaludnienia wsi⁴. W Polsce wyróżniono 4 makroregiony rolnicze, tj.: Pomorze i Mazury, Wielkopolska i Śląsk, Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze⁵. Ten ostatni makroregion obejmuje 4 województwa południowo-wschodniej Polski, tj.: podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie i śląskie. Odznacza się on dominacją rolnictwa indywidualnego – rodzinnego. Indywidualne gospodarstwa rolne są tu jednak przeważnie bardzo małe obszarowo i występuje w nich nadwyżka zasobów siły roboczej. Często są też niedoinwestowane. Wszystko to sprawia, że w rolnictwie indywidualnym tego makroregionu niska jest wydajność ziemi i kapitału, a zwłaszcza pracy. Występuje tu zwykle mała skala produkcji (ograniczana przez obszar użytków rolnych w gospodarstwie) oraz niska jej towarowość (produkcja wytwarzana jest głównie na samozaopatrzenie). Niski jest również dochód rolniczy⁶. W związku z powyższym poszukuje się nowych ścieżek rozwoju dla rolnictwa w tym makroregionie, a jedną z możliwości jest jego wielofunkcyjność, polegająca na wykorzystywaniu posiadanych zasobów w alternatywny sposób, w tym również poprzez rozwój działalności pozarolniczej. Procesy przekształceń

---

¹ A. Jurcewicz, *Wspólna polityka rolna. Zagadnienia prawne*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004, s. 199; *ARiMR – Trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 47; A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zajac, *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2008, s. 140–145.

² A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zajac, *Rola...*, dz. cyt., s. 141–142.

³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 r. dostosowujące rozporządzenie (EWG) nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw rolnych przekazujących dane do określenia dochodów rolnych w następstwie przystąpienia Polski do UE.

⁴ W. Michna, *Polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jej regionalizacja*, Studia i Monografie, nr 104, IERiGŻ, Warszawa 2001.

⁵ *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2004 roku*, IERiGŻ-PIB, Zakład Rachunkowości Rolnej, Warszawa 2006, s. 45.

⁶ A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zajac, *Rola...*, dz. cyt., s. 109.

strukturalnych w tym rolnictwie wymagają jednak odpowiedniego ukierunkowania oraz zewnętrznego wsparcia finansowego, a z kolei korzystanie przez rolników z tego wsparcia w dużej mierze zależy od ich zaangażowania i aktywności.

2. Cel, materiał źródłowy

Celem artykułu jest ocena aktywności rolników-przedsiębiorców w zakresie wykorzystania środków finansowych dostępnych w ramach funduszy i programów Unii Europejskiej w latach 2002–2006 w regionie południowo-wschodniej Polski, przy uwzględnieniu takich cech, jak: wiek i wykształcenie rolnika, powierzchnia i siła ekonomiczna gospodarstwa rolnego oraz rodzaj prowadzonej działalności pozarolniczej i jej znaczenie dla utrzymania rodziny.

Materiał źródłowy artykułu stanowią wyniki badań przeprowadzonych w 2007 r.⁷ Badania ankietowe miały charakter badań częściowych – reprezentatywnych (metoda losowania warstwowego). Sondażem diagnostycznym przy użyciu *kwestionariusza wywiadu* objęto rolników, właścicieli gospodarstw rolnych z regionu południowo-wschodniej Polski, tj. z trzech województw: świętokrzyskiego, małopolskiego i podkarpackiego. Jednostką próby były gospodarstwa rolne. Tak określona populacja generalna składała się z 541,1 tys. gospodarstw. Z populacji generalnej pobrano próbę na zasadzie doboru losowego uwzględniającego liczebność i wewnętrzne zróżnicowanie jednostek (pod względem cechy, jaką jest obszar UR gospodarstw), tak aby wyniki uzyskane z badań były reprezentatywne dla całej populacji gospodarstw rolnych badanego regionu. Przy doborze jednostek do próby uwzględniono także ich rozkład przestrzenny, tj. proporcję liczebności gospodarstw rolnych w poszczególnych województwach – w ustalonych przekrojach badawczych. Łącznie wywiadem kwestionariuszowym objętych zostało 856 rolników, przy czym 182 z nich (tj. 21,3%) było rolnikami-przedsiębiorcami, którzy, oprócz gospodarstwa rolnego, prowadzili także pozarolniczą działalność gospodarczą⁸.

3. Wyniki badań

Z przeprowadzonych badań wynika, że w regionie południowo-wschodniej Polski zdecydowana większość rolników-przedsiębiorców korzystała ze wsparcia finansowego z UE w latach 2002–2006. Podobnie jak ogół badanych, rolnicy-przedsiębiorcy najczęściej korzystali ze środków przeznaczonych na działania realizowane

---

⁷ Badania przeprowadzono w ramach realizacji projektu badawczego pt. „Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw (po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej)”, nr N114 009 31/2320, finansowanego ze środków MNiSW, pod kierownictwem dr. hab. Adama Czudeca, prof. UR.

⁸ Szerzej na temat metody doboru próby gospodarstw do badań w: A. Czudec, R. Kata, T. Miś, D. Zajac, *Rola...*, dz. cyt., s. 15–17.

Tabela 1. Wykorzystanie wsparcia finansowego z Unii Europejskiej przez badanych rolników w latach 2002–2006

Wyszczególnienie	Rolnicy			
	ogółem [N = 856]		prowadzący działalność pozarolniczą [N = 182]	
	%	zł*	%	zł*
Rolnicy korzystający ze wsparcia ogółem, w tym:	62,4	39 182,8	75,8	44 480,2
Programy przedakcesyjne (2002–2004)				
SAPARD	6,1	47 415,9	13,2	57 029,2
Działania realizowane w ramach PROW (2004–2006)				
Renty strukturalne	0,5	55 700,1	–	–
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	28,9	14 901,3	30,8	14 901,3
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	28,7	10 155,9	36,3	7 461,0
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	21,6	20 038,5	27,5	18 826,8
Zalesianie gruntów rolnych	0,9	17 270,4	–	–
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	6,0	64 252,2	7,1	69 582,6
Działania realizowane w ramach SPO (2004–2006)				
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	7,5	95 284,8	9,3	115 487,8
Ułatwianie startu młodym rolnikom	3,5	50 000,0	2,2	50 000,0
Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodów	1,9	46 966,2	8,8	46 966,2
Inne**	1,1	9 025,9	1,6	20 066,7

N – liczba rolników; * Średnia kwota wsparcia pozyskana przez rolników; ** W tym: rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Źródło: badania ankietowe.

w ramach PROW w latach 2004–2006, tj. na: wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt. Zdecydowanie mniej rolników-przedsiębiorców skorzystało natomiast ze wsparcia finansowego w ramach SAPARD w latach 2002–2004 oraz SPO w latach 2004–2006. Dodatkowo na uwagę zasługuje nieco wyższy, w porównaniu do ogółu badanych, odsetek rolników-przedsiębiorców, którzy korzystali ze wsparcia finansowego z UE w latach 2002–2006, a także nieco wyższa średnia kwota pozyskanego przez nich wsparcia. Rolnicy-przedsiębiorcy uzyskali przy tym

przeciętnie większe dofinansowanie w ramach SAPARD, a także na takie działania, jak: dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE, inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz inne działania w ramach SPO, w tym: rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi (tabela 1). Wszystko to świadczy o wysokiej aktywności rolników-przedsiębiorców w pozyskiwaniu środków finansowych dostępnych w ramach funduszy i programów Unii Europejskiej w latach 2002–2006.

Tabela 2. Wykorzystanie wsparcia finansowego z Unii Europejskiej przez rolników-przedsiębiorców w latach 2002–2006 w zależności od ich wieku i wykształcenia

Wyszczególnienie	Rolnicy-przedsiębiorcy							
	wg wieku				wg wykształcenia			
	do 45 lat [N = 94]		45 lat i więcej [N = 88]		poniżej średniego [N = 81]		średnie i powyżej średniego [N = 101]	
	%	zł*	%	zł*	%	zł*	%	zł*
Rolnicy korzystający ze wsparcia ogółem, w tym:	81,9	53 127,0	69,3	33 558,9	70,4	36 389,4	80,2	53 156,3
Programy przedakcesyjne (2002–2004)								
SAPARD	16,0	59 769,2	10,2	53 790,9	9,9	32 337,5	15,8	69 375,0
Działania realizowane w ramach PROW (2004–2006)								
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	29,8	14 901,3	31,8	14 901,3	34,6	14 901,3	27,7	14 901,3
ONW	29,8	6 059,7	43,2	8 493,6	46,9	9 287,4	27,7	4 982,7
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych...	31,9	26 442,3	22,7	7 404,0	23,5	13 520,4	30,7	24 133,5
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	9,6	95 842,8	4,5	53 170,2	3,7	55 595,7	9,9	101 053,5
Działania realizowane w ramach SPO (2004–2006)								
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	12,8	145 740,0	5,7	72 270,3	6,2	83 400,0	11,9	137 949,2
Ułatwianie startu młodym rolnikom	4,3	50 000,0	–	–	–	–	4,0	50 000,0
Różnicowanie działalności rolniczej...	9,6	55 388,1	8,0	46 240,5	7,4	45 683,5	9,9	55 945,0
Inne**	2,1	24 000,0	1,1	12 200,0	–	–	3,0	20 066,7

N – liczba rolników; * Średnia kwota wsparcia pozyskana przez rolników; ** W tym: rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Źródło: badania ankietowe.

Analizując wykorzystanie wsparcia finansowego z UE przez rolników-przedsiębiorców w latach 2002–2006 w zależności od ich wieku oraz wykształcenia, należy zauważyć, że wyższy odsetek korzystających stanowią osoby młodsze oraz lepiej wykształcone. Poza tym rolnicy-przedsiębiorcy młodszy i lepiej wykształceni uzyskali przeciętnie większe wsparcie finansowe, i dotyczy to większości finansowanych działań (tabela 2). Świadczy to o tym, że wiek i wykształcenie rolników-przedsiębiorców są istotnymi czynnikami kształtującymi ich aktywność w pozyskiwaniu wsparcia finansowego z UE.

Analizując wykorzystanie środków finansowych z UE przez rolników-przedsiębiorców w latach 2002–2006 w zależności od powierzchni oraz siły ekonomicznej ich gospodarstwa rolnego, należy zauważyć, iż zdecydowanie wyższy odsetek korzystających stanowią osoby posiadające gospodarstwa rolne większe obszaruowo i silniejsze ekonomicznie. Ponadto rolnicy-przedsiębiorcy z takich gospodarstw uzyskali przeciętnie większe wsparcie finansowe, i dotyczy to większości finansowanych działań (tabela 3). Na tej podstawie należy stwierdzić, że ważnym czynnikiem sprawczym w zakresie możliwości uzyskania wsparcia finansowego z UE jest wielkość oraz kondycja ekonomiczna gospodarstwa rolnego. Potwierdzają to także wyniki badań innych autorów⁹.

Przeprowadzone badania wykazały, że wykorzystanie pomocy finansowej z UE przez rolników-przedsiębiorców w dużej mierze zależy również od rodzaju prowadzonej przez nich działalności pozarolniczej oraz od jej znaczenia dla utrzymania rodziny. Wyższy jest przy tym odsetek osób korzystających ze wsparcia w grupie rolników-przedsiębiorców, którzy prowadzą działalność pozarolniczą nierejestrowaną oraz taką, która stanowi dodatkowe źródło utrzymania rodziny. W tej grupie rolników-przedsiębiorców większa jest także średnia kwota uzyskanego wsparcia, i dotyczy to większości finansowanych działań, a zwłaszcza związanych z rozwojem gospodarstwa, takich jak: dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE oraz inwestycje w gospodarstwach rolnych. Na uwagę zasługuje jednak to, że rolnicy-przedsiębiorcy prowadzący działalność pozarolniczą rejestrowaną oraz taką, która stanowi główne źródło utrzymania rodziny, częściej korzystali ze środków przeznaczonych na działania związane z rozwojem działalności pozarolniczej, tj.: różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia alternatywnych źródeł dochodów, rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi. Rolnicy ci uzyskali również przeciętnie większe dofinansowanie w tym zakresie (tabela 4).

---

⁹ A. Rosner, *Główne wyniki badań prowadzonych w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w 2006 roku*, „Więś i Rolnictwo” 2007, nr 1 (134), s. 12; J. Zegar, *Kwestia gospodarstw samozaopatrzeniowych w Polsce*, „Więś i Rolnictwo” 2007, nr 1 (134).

Tabela 3. Wykorzystanie wsparcia finansowego z Unii Europejskiej przez rolników-przedsiębiorców w latach 2002–2006 w zależności od powierzchni i siły ekonomicznej gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	Rolnicy-przedsiębiorcy posiadający gospodarstwa rolne							
	o powierzchni użytków rolnych w ha				o sile ekonomicznej w ESU			
	do 5 ha [N = 85]		5 ha i więcej [N = 97]		do 5 ESU [N = 108]		5 ESU i więcej [N = 74]	
	%	zł*	%	zł*	%	zł*	%	zł*
Rolnicy korzystający ze wsparcia ogółem, w tym:	65,9	27 602,5	84,5	46 562,3	68,5	24 700,5	86,5	55 612,2
Programy przedakcesyjne (2002–2004)								
SAPARD	9,4	41 125,0	16,5	64 981,3	9,3	35 570,0	18,9	72 357,1
Działania realizowane w ramach PROW (2004–2006)								
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	35,3	14 901,3	26,8	14 901,3	30,6	14 901,3	–	–
ONW	40,0	3 634,2	33,0	11 527,5	39,8	4 954,5	31,1	12 147,6
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych...	24,7	7 537,2	29,9	27 002,1	21,3	7 736,7	36,5	28 274,1
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	–	–	13,4	69 582,6	1,9	9 150,0	14,9	80 570,4
Działania realizowane w ramach SPO (2004–2006)								
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	–	–	17,5	115 487,8	2,8	39 666,7	18,9	131 735,1
Ułatwianie startu młodym rolnikom	1,2	50 000,0	3,1	50 000,0	1,9	50 000,0	2,7	50 000,0
Różnicowanie działalności rolniczej...	9,4	48 417,3	8,2	45 511,8	9,3	48 125,0	8,1	45 813,3
Inne**	–	–	3,1	20 066,7	0,9	12 200,0	2,7	24 000,0

N – liczba rolników; * Średnia kwota wsparcia pozyskana przez rolników; ** W tym: rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Źródło: badania ankietowe.

Tabela 4. Wykorzystanie wsparcia finansowego z Unii Europejskiej przez rolników-przedsiębiorców w latach 2002–2006 w zależności od rodzaju prowadzonej działalności pozarolniczej i jej znaczenia dla utrzymania rodziny

Wyszczególnienie	Rolnicy-przedsiębiorcy prowadzący działalność pozarolniczą							
	rejestrowaną		nierejestrowaną		stanowiącą źródło utrzymania rodziny			
	[N = 89]		[N = 93]		dodatkowe [N = 120]		główne [N = 62]	
	%	zł*	%	zł*	%	zł*	%	zł*
Rolnicy korzystający ze wsparcia ogółem, w tym:	66,3	36 489,6	84,9	52 562,9	81,7	47 801,3	64,5	35 748,1
Programy przedakcesyjne (2002–2004)								
SAPARD	5,6	37 400,0	20,4	62 194,7	15,8	60 615,8	8,1	43 400,0
Działania realizowane w ramach PROW (2004–2006)								
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	33,7	14 901,3	28,0	14 901,3	29,2	14 901,3	33,9	14 901,3
ONW	31,5	6 833,7	40,9	8 261,7	40,0	8 705,7	29,0	4 972,2
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych...	24,7	14 758,8	30,1	22 023,3	29,2	21 067,5	24,2	13 598,4
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	2,2	55 415,8	11,8	87 000,0	10,8	69 582,6	–	–
Działania realizowane w ramach SPO (2004–2006)								
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	5,6	72 000,0	12,9	145 929,2	11,7	128 076,3	4,8	74 575,0
Ułatwianie startu młodym rolnikom	1,1	50 000,0	3,2	50 000,0	2,5	50 000,0	1,6	50 000,0
Różnicowanie działalności rolniczej...	12,4	57 030,0	5,4	30 193,2	5,8	29 461,3	14,5	64 471,1
Inne**	3,4	20 066,7	–	–	–	–	4,8	20 066,7

N – liczba rolników; * Średnia kwota wsparcia pozyskana przez rolników; ** W tym: rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Źródło: badania ankietowe.

Na tej podstawie można stwierdzić, że rolnicy-przedsiębiorcy prowadzący działalność pozarolniczą rejestrowaną oraz taką, która ma większe znaczenie dla utrzymania rodziny, są bardziej w nią zaangażowani i mniej zainteresowani rozwojem gospodarstwa rolnego oraz pozyskiwaniem środków finansowych na ten cel. Odwrotnie jest natomiast w przypadku osób prowadzących działalność pozarolniczą nierejestrowaną oraz taką, która ma mniejsze znaczenie dla utrzymania rodziny.

4. Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że rolnicy-przedsiębiorcy w regionie południowo-wschodniej Polski wykazują wysoką aktywność w pozyskiwaniu środków finansowych dostępnych w ramach funduszy i programów Unii Europejskiej. Wykorzystanie tego wsparcia w dużej mierze zależy jednak od takich cech, jak: wiek i wykształcenie rolnika oraz powierzchnia i siła ekonomiczna gospodarstwa rolnego. Ponadto zróżnicowane jest ono także w zależności od rodzaju prowadzonej działalności pozarolniczej (rejestrowana bądź nierejestrowana) oraz jej znaczenia dla utrzymania rodziny (dodatkowe bądź główne źródło utrzymania rodziny). Wydaje się przy tym, że rolnicy-przedsiębiorcy sami zaczynają już dokonywać wyboru odpowiednich dla nich ścieżek rozwoju oraz instrumentów wsparcia finansowego, ale jednak nadal potrzebna jest w tym zakresie adekwatna i skuteczna polityka oraz ciągle doskonalenie form i kierunków wsparcia. Powinno to bowiem w konsekwencji prowadzić do odejścia przynajmniej części mieszkańców wsi z rolnictwa do zajęć pozarolniczych i rezygnacji przez nich z prowadzenia gospodarstwa rolnego, a tym samym do odblokowania przemian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Literatura

1. *ARiMR – Trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007.
2. Czudec A., Kata R., Miś T., Zając D., *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2008.
3. Jurcewicz A., *Wspólna polityka rolna. Zagadnienia prawne*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004.
4. Michna W., *Polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jej regionalizacja*, Studia i Monografie, nr 104, IERiGŻ, Warszawa 2001.
5. Rosner A., *Główne wyniki badań prowadzonych w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w 2006 roku*, „Wies i Rolnictwo” 2007, nr 1 (134).
6. *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2004 roku*, IERiGŻ-PIB, Zakład Rachunkowości Rolnej, Warszawa 2006.
7. Zegar J., *Kwestia gospodarstw samozaprzemysłowych w Polsce*, „Wies i Rolnictwo” 2007, nr 1 (134).

THE UTILIZATION OF FINANCIAL SUPPORT FROM THE EUROPEAN UNION BY FARMERS-BUSINESSMEN

Summary: The article contains the estimation of activity of farmers-businessmen in utilization of financial support from the European Union in the years 2002–2006 in the south-eastern regions of Poland. Investigations show that farmers-businessmen are very active in gaining financial means from the European Union. The utilization of this support to a large extent depends on such features as age and education of a farmer, size and economic power of a farm as well as a type of non-agricultural activity and its meaning for maintenance of family.